

تحولات اخیر تعاونیهای پیشه‌وری در فرانسه

به قلم: اریک بیدت^۱
برگردان: اداره امور بین‌الملل وزارت تعاون

تعاونیهای پیشه‌وری در مقام مقایسه با سایر حوزه‌های فعالیت تعاونی همچون تعاونیهای کشاورزی یا تعاونیهای بانکداری، همچنان دارای ساختار کوچکی هستند. اما علی‌رغم این ساختار خرد، معرف یکی از پویاترین و متحولترین زمینه‌های تعاونی طی ۱۵ سال اخیر می‌باشند. در این مقاله، سعی نویسنده بر آن است تا ویژگیهای اصلی این نوع تعاونی و تحول اخیر آن را به رشته کلام درآورد.

تعریف و چارچوب قانونی

تعاونیهای پیشه‌وری به گروههای گسترده‌تر تعاونیهای کوچک تجاری از نوع پیشه‌وری، ماهیگیری، خرده‌فروشی و حمل و نقل تعلق دارند. گاه از اصطلاح "تعاونی خانواده" نیز برای نامیدن چنین گروههایی استفاده می‌شود (یعنی مؤسساتی که در طبقه‌بندی کشور فرانسه، کارکنان آن کمتر از ۱۰ نفر هستند). در مطالعه‌ای که به سال ۱۹۸۵ انجام شد، نیکولاس^۲ و وینی^۳ مشکل تشخیص دقیق این نوع تعاونی را به دلیل ماهیت اعضای آن مطرح نمودند، چراکه در این تعاونیها، افراد عضو محسوب نمی‌شوند، بلکه مؤسسات بازرگانی اعضای آن را تشکیل می‌دهند. نکته مورد تأکید آنان در این مطالعه، مسئله تعیین فعالیت تعاونی بر مبنای نوع فعالیت خود اعضا بود.

درواقع، بیشترین تعداد تعاونیهای پیشه‌وری به شکل قانونی "گروههای دینف اقتصاد" (GIE)^۴ تشکیل شدند، حقیقت امر

این است که مفهوم تعاون در صنعت پیشه‌وری غالباً دیگر انواع گروهها را نیز شامل می‌شود که همچون GIE و شرکتهای غیرانتفاعی، مشخصاً تعاونی محسوب نمی‌شوند. هریک از انواع دو مورد اخیر ۲۰ درصد گروهها را تشکیل میدهند و ۶۰ درصد نیز به شکل تعاونی می‌باشند. نام اتحادیه ملی (کنفدراسیون تعاونیها و گروههای پیشه‌وری فرانسه)^۵ به روشنی قابل استناد برای سایر انواع گروهها است. در این مقاله، واژه‌های "تعاونی" یا "گروه" به استثنای موارد ویژه، به تمامی گروهها اطلاق می‌شود.

قانون تعاون فرانسه دربرگیرنده چارچوب کلی نهضت تعاون و پاره‌ای از قوانین خاص مربوط به هر نوع تعاونی از جمله کارگری، کشاورزی، مسکن و تعاونیهای کوچک تجاری می‌باشد. در این میان، تعاونیهای کوچک تجاری آخرین نوع تعاون هستند که مشخصاً در سال ۱۹۸۳ در قانون تعاون فرانسه لحاظ شدند. بدیهی است این شیوه تعاون پیش از این قانون ویژه نیز وجود داشته است، اما در سال ۱۹۴۷ مشمول "قانون عمومی تعاون" می‌شود. هدف از این نوع تعاون اساساً تأمین امکاناتی است که اعضا، علی‌رغم تعداد اندکشان، بتوانند از طریق یکپارچه کردن فعالیتهای خرید و فروش خود به قدرت تجاری بیشتری بدست یابند.

یکی از ویژگیهای بدیع قانون نوین سازی تعاونیها ۱۹۹۲، اعمال قانون عمومی استفاده از اعضا غیرسهامدار در تعاونیها بود. شومل^۶ و وینی با دیدگاهی بدبینانه، و تردارسن^۷ با نگرشی خوش‌بینانه‌تر نیز تأکید نمودند که این نوآوری یکی از بزرگترین تغییراتی بود که در آخرین بیانیه

هویت تعاونی اتحادیه بین‌المللی تعاون گنجانده شد.

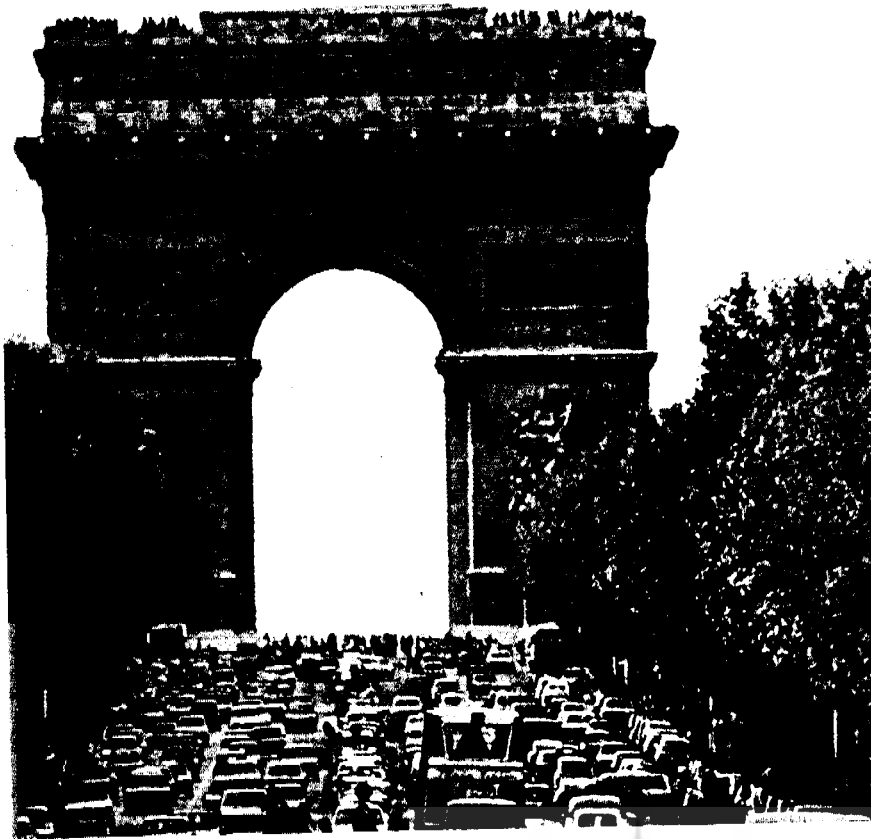
اما قانون سال ۱۹۸۳ به تعاونیهای پیشه‌وری این اختیار را اعطاء نمود تا از وجود بعضی اعضا غیرسهامدار، بدون هیچگونه محدودیتی در زمینه سرمایه استفاده نموده و در مقابل، پاداش این مشارکت اجتماعی به آنان اعطا شود. تنها محدودیت واقعی در زمینه تعداد آراء و به عبارت دیگر حق رأی اعضا غیرسهامدار تا ۲۵ درصد کل آراء و نه بیشتر از آن بود.

یافته‌های مهم اقتصادی

در سال ۱۹۹۴، مرکز کادر^۸ چشم‌انداز جدیدی در عرصه تحقیقات تعاونیهای کوچک تجاری و از جمله تعاونیهای پیشه‌وری گشود. از جمله مسائلی که در این چشم‌انداز آشکار شد، ضعف عناصر کمی در این بخش بود که مانع از دستیابی به ارزیابیهای درست جهانی و نمونه‌های تاریخی می‌شد. از اینرو یافته‌های ارائه شده در این مقاله بسیار ساده هستند.

تحولات اخیر صنعت پیشه‌وری در فرانسه از ثباتی قابل توجه برخوردار است. تعداد صنعتگران در فاصله زمانی سالهای ۱۹۷۵ تا ۱۹۹۰ در حدود رقم ۸۵۰۰۰۰ نفر ثابت باقی مانده است. یک چنین ثباتی در تعداد گروههای تشکیل شده از سوی کنفدراسیون تعاونیها و گروههای پیشه‌وری فرانسه نیز نشان از رقم ۱۰۰۰ گروه در ظرف مدت ۱۵ سال دارد.

اما این ثبات، در آمار و ارقام تلفات بالای سازمانها و تغییرات مهم درون گروهی منعکس نشده است. برای مثال ۷۵ درصد از گروهها طی ۲۰ ساله اخیر بوجود آمده‌اند و تنها یک درصد در سال گذشته.

می‌کنند و ۷۰ درصد از آنان در شهرهایی مسکن دارند که کمتر از ۵۰۰۰۰ مسکن دارد.

میل درونی به تعاون

همانگونه که در آغاز این بحث به آن اشاره شد، چارچوب قانونی، خود را بخوبی با قانون سال ۱۹۸۲ وفق داد و پیامد آن توسعه‌گونه تعاونی در صنعت پیشه‌وری بود، دولت نیز تدریجاً موضع بسیار مثبتی را در قبال تعاونیهای پیشه‌وری اتخاذ کرد، از جمله تخصیص یارانه‌های همگانی، اعطای مزیت‌های مالی و گشایش بازارهای عمومی.

اما این یک طرف معادله است. در طرف دیگر مالو^۱ تأکید می‌کند که مؤسسات هم‌خانواده معمولاً کشش درونی ضعیفی نسبت به تعاون دارند و همانگونه که اوولاً^۲ نشان داده است، توسعه تعاون در صنعت پیشه‌وری به دو عنصر محدود می‌شود.

عناصر اول، عدم وجود یک شبکه سرمایه‌گذاری محکم و پایدار بویژه به دلیل نبود پیوند اینگونه تعاونیها با

کارکنان در هر گروه کمی بیش از پنج نفر است، اما واقعیت چیز دیگری را نشان می‌دهد: تقریباً نزدیک به ۴۰ درصد از گروهها فاقد کارگر و ۷۵ درصد از آنها کمتر از ۲ کارگر داشته‌اند. به بیان دیگر، تنها ۴ درصد دارای بیش از ۲۰ کارگر و تنها ۲۴ درصد گروهها میتوانند روی ۷۰ درصد از کارگران شاغل حساب کنند.

تعداد کارگران در مؤسسات تجاری وابسته به گروهها حول و حوش رقم ۱۸۰۰۰۰ نفر است که حدود ۱۵ درصد کارگران در کل صنعت پیشه‌وری را دربرمی‌گیرند. اما ده سال پیش این رقم ۱۲۰۰۰۰ نفر یعنی ۱۲ درصد بود.

این گوناگونی در تعداد اعضاء هرگروه نیز قابل تأمل است. نیمی از گروهها کمتر از ۲۰ عضو و ۵۵ درصد از آنان بیش از ۴۰ درصد کل اعضاء را در خود جای داده‌اند. این کوچکی گروههای پیشه‌وری با ویژگی دیگری از این نوع تعاون در ارتباط است و آن مسئله مجاورت و نزدیکی است. ۸۰ درصد اعضاء در فاصله‌ای کمتر از ۵۰ کیلومتری محل تعاونیهای خود زندگی

برای هر سازمان در ساختار اقتصاد اجتماعی، برآورد حجم و اندازه گروه براساس سه متغیر امکان‌پذیر است: حجم فروش، تعداد کارکنان و تعداد اعضاء.

حجم فروش این گروهها از ۶ میلیارد در اوایل دهه ۹۰ به ۷ هزار میلیون در شرایط کنونی رسیده است. این میزان تنها نمایانگر یک درصد فروش جهانی صنعت پیشه‌وری در فرانسه است (۷۵۷ هزار میلیون در سال ۱۹۹۴) اما تحول مؤسسات پیشه‌وری در تعاونیها وضعی بهتر از تحولات کل بخش تعاون دارد. در دهه ۸۰، میانگین فروش تعاونیها ۲ درصد از فروش در کل بخش بود یعنی نسبت ۱۸ درصد به ۱۶ درصد. تفاوت‌های عمده‌ای در بین گروهها، بخصوص در بخشهای مختلف مشهود است. برای مثال ۵۰ درصد گروهها به حجم فروش کمتر از ۳/۵ میلیون دست یافته‌اند. اما دو اتحادیه اصلی تعاونی (یکی فعال در زمینه تجارت ساخت مسکن و دیگری در زمینه ارائه خدمات به کشاورزان) نزدیک به یک‌هزار میلیون فروش داشته‌اند.

تعداد مؤسسات پیشه‌وری متعلق به یک گروه کمی بیش از ۱۱۰۰۰۰ می‌باشد که کمتر از ۱۵ درصد مؤسسات فعال در زمینه صنعت پیشه‌وری را شامل می‌شود. اگر این درصد را با درصد حجم فروش تعاونیها که تنها یک درصد است مقایسه کنیم، به این نتیجه می‌رسیم که بخش تعاون اساساً از ساختارهای کوچک تجاری تشکیل شده است.

بنا به گفته‌های نیکولاس و وینی، وقتی صحبت از اشتغال در تعاونیهای کوچک تجاری به میان می‌آید، باید آن را از دو زاویه بررسی نمود: اشتغال در خود تعاونیها و اشتغال در مؤسساتی که عضو تعاونی هستند. تعداد کارکنان در گروهها از آغاز دهه ۹۰ به این سو بین رقم ۴۵۰۰ و ۵۰۰۰ ثابت مانده است.

این بدان معناست که میانگین تعداد

سرمایه‌گذارهای معنوی شرکای فعال در بخش اقتصاد اجتماعی است. به عنوان نمونه، تعاونیهای اعتبار بویژه تعاونی اعتبار کشاورزی هرگز صنعت پیشه‌وری و تعاون پیشه‌وران را به عنوان یک بازار تجاری اصلی تلقی نکرده و اصول تعاون بیمه پیشه‌وری (MAAF) هیچگاه در صدد ایجاد پیوندهای نزدیک با تعاونیها نبوده است.

عنصر دوم، عدم وجود نوعی حس قوی تعاونگرایی سنتی در بسیاری از زمینه‌های فعالیت، بخصوص در صنایع غذایی و خدمات است که در جای خود می‌تواند عنصر مهمی محسوب شود. نتیجه طرفداری از اتحاد تجارت حرفه‌ای که پیوند نزدیکی با بنکداری سنتی دارد همواره بدگمانی نسبت به شیوه تعاونی را به همراه داشته چرا که تعاون تهدیدی برای مساوات و وحدت بین پیشه‌وران محسوب می‌شده است.

اما با آغاز دهه ۹۰ و افول فلسفه اتحادگرایی تجاری بود که تعاون تنها فاتح میدان تاخت و تاز تجاری شد. این عامل نشان می‌دهد که میل باطنی به ساختار تعاونیها به وضعیت بخشهای مختلف و سیمای محلی هر منطقه بستگی دارد. به مدت ۲۰ سال، فعل و انفعالات و تحولات بدست آمده در صنعت ساخت مسکن بسیار مساعد به حال پیشه‌وران بوده اما اکنون بیش از ۵۰ درصد خانه‌سازی به بخشی تعلق دارد که از ساخت مجتمع‌های جدید شهری به فعالیتهای خانه‌سازی شخصی و پراکنده تغییر جهت داده است.

صنعت خانه‌سازی به دلیل نیاز به مشاغل مختلف، بستر مناسبی برای رشد تعاونی محسوب می‌شود. جهش سریع در ساخت خانه‌های شخصی در اوایل دهه ۶۰ تا اوایل دهه ۸۰ نیز ادامه داشت. از این نقطه عطف بود که محدودیتهای مالی ساختار

گروههای ذینفع اقتصادی مانع از رویارویی گروهها در عرصه رقابت می‌شد.

۶۰ درصد از ۸۰۰ تعاونی موجود در دهه ۸۰ به فعالیت خانه‌سازی اشتغال داشتند. اکنون هم بالاترین تعداد تعاونی یعنی بین ۲۰ تا ۴۰ درصد از آنها در همین زمینه فعالیت دارند. حتی اگر این تعاونیها همچنان اصلی‌ترین نوع تعاونی باشند. اما در مقایسه با سایر عرصه‌های تعاونی، بویژه تعاون در خدمات (برای کشاورزان، صنف آرایشگر، تعمیر کار ماشین و رانندگان تاکسی) و تعاون در صنایع غذایی (نانوایان و قصابان) اهمیت خود را از دست داده‌اند.

نقش تعاون در حوزه پیشه‌وری روستایی در برگزیده فعالیت‌های بسیاری همچون مرمت و ساخت ابزار کشاورزی یا حفظ و نگهداری پارکها و باغها می‌باشد. این تعاونیها در نیمه دهه ۷۰ بوجود آمدند. در بخشی که تعداد پیشه‌وران آن از ۵۰۰۰۰ نفر در دهه ۶۰ به ۱۲۰۰۰ نفر در حال حاضر تقلیل یافته، اعضاء تعاونیها نیز به همان نسبت کاهش یافته‌اند، به این معنا که پس از آغاز دهه ۸۰ که تعداد اعضاء با حدود ۷۰۰ نفر در بالاترین حد خود بود، اکنون این تعداد پس از گذشت ۱۵ سال در حدود ۴۰۰ نفر ثابت مانده است. در همین دوره، حجم فروش پی‌درپی افزایش یافت و از ۸۰ میلیون فرانک به ۴۰۰ میلیون فرانک رسید. این دو تحول نشان می‌دهد که شاخص فروش به نسبت هر عضو از سال ۱۹۸۲ به این سو ده برابر افزایش یافته است.

در زمینه تعمیر ماشین، تعاونیها در دهه ۷۰ با شروع فعالیت خرید لوازم یدکی به کار خود توسعه دادند. اما در نیمه دهه ۸۰ به دلیل کمبود سرمایه، مشکلات جدی برای این تعاونیها پیش آمد. اما تعاونیهای روستایی در ابتدا

با منطق کدخدامنشی و سهامی به ارزش حدود ۵۰۰ تا ۲۰۰۰ فرانک آغاز بکار کردند. قدیمیترین گروه پیشه‌وران متعلق به صنف آرایشگر در آغاز این قرن می‌باشد که اساساً زیر نفوذ نمایندگان صنفی توسعه یافتند. اولین تلاش برای ائتلاف این گروهها در زیر چتر یک اتحادیه ملی در سال ۱۹۶۰ به دلیل وجود پدیده تمرکز در این گروهها در دهه ۷۰ با شکست مواجه و در نهایت به شکل‌گیری دو گروه اصلی تعاونی با حجم فروش ۹۵ و ۶۵ میلیون فرانک منجر شد. میانگین حجم فروش به نسبت هر تعاونی بسیار متغیر است، برای مثال از ۲۰ میلیون فرانک در صنعت ساخت مسکن به کمتر از ۲۰ میلیون فرانک در زمینه تعمیر ماشین و پیشه‌وری روستایی و حدود ۱۰ میلیون فرانک برای صنف نانوایان و قصابان که دو تعاونی عمده در صنایع غذایی هستند، می‌رسد.

سازماندهی نوین

براساس طبقه‌بندی انجام شده توسط شاوز^{۱۱} در سال ۱۹۹۶، تعاونی پیشه‌وران ظاهراً چیزی پیش از تعاون در یک بخش است و آن را می‌توان در بین سازمانهای فعال در همان خطکاری قرار داد. تعاونی پیشه‌وری اساساً یک تعاون غیریکپارچه است و از همین رو نمونه‌های بسیار اندکی از تعاون متقابل با سایر نهضت‌های شکل گرفته در اقتصاد اجتماعی سراغ داریم.

اما شایان ذکر است که برخی طرحها با هدف نظارت مؤثرتر کل فرآیند تولید در حال شکل‌گیری است. این روش با موضوع کیفیت نیز بی‌ارتباط نیست. تعاونیها که در اصل برای حل مشکل کمبود کالاها و خدمات از نظر کمی ایجاد شدند، امروزه بیش از پیش به مسئله کیفی کالا و خدمات می‌پردازند. ذکر نمونه‌ای از پیشه نانوایی خالی از لطف نیست: تعاونی مونین^{۱۲} که در شرق فرانسه واقع شده، سعی در ایجاد مشارکت بین تعاونیهای تولیدکنندگان

گندم، آسیابداران مستقل و نانویان داشت. امروزه، برقراری هرچه بیشتر مشارکت بین تعاونیها و سازمانهای شاغل در بخش اقتصاد اجتماعی یکی از مسائل موردتوجه کنفدراسیون تعاونیها و گروههای پیشه‌وری فرانسه می‌باشد. از اینرو طبیعتاً پیوندهای نزدیکتری بین تعاونیهای خدمات با کشاورزان یا تعاونیهای قصابان و نانویان قابل تصور است.

همچنین ارتباط با تعاونیهای مصرف و تعاونیهای خرده‌فروشی نیز دور از ذهن نیست. قوانین موضوعه وابسته به اقتصاد اجتماعی می‌تواند به عنوان ابزاری کارآمد در ایجاد این نوع مشارکت بکار آید.

بی‌شک یکی از تحولات اصلی اخیر، ایجاد تعاونیهای بزرگی است که برکار خرید کالا متمرکز هستند. این پدیده که از ده سال پیش آغاز شد، بخصوص در عرصه‌هایی توسعه یافت که دارای ارزش افزوده اندک بودند و به درخواست پیشه‌وران برای رهایی از تبعیت سنتی از کارپردازان خود مربوط می‌شد. این روش کل صنعت پیشه‌وری را به استثنای صنایع مولد ثروت (نظیر برقکاران و رانندگان تاکسی) زیر پوشش خود می‌گیرد. اما این شیوه بخصوص در صنعت خانه‌سازی چشمگیر است چرا که گروهها موضع خود را از شکل گروههای ذینفع اقتصادی (GIE) با تأکید بر عملکرد ساخت مسکن به نوعی تعاونی با عملکرد خرید مسکن تغییر داده‌اند. توسعه این عملکرد محوری جدید در تعاونی به رشد ابعاد تعاونیها نیز انجامید، اکنون برخی از این تعاونیها بقدری وسعت دارند که می‌توانند بر ساختارهای بازار خود اثر گذارند. این وضعیت برای صنف آرایشگر (با دو تعاونی فعال در سطح کشور) و قصاب و لوله‌کش (بیشتر در سطح محلی) نیز صادق است.

این تعاونیها همچنین به مدد امکانات مالی، اتخاذ سیاست جدید استفاده از سهام بیشتر اعضاء و روند گزینش عضویت، رفته رفته توسعه یافتند. بنا به عقیده اولو پیریزی تعاونیها بر پایه نیازهای سرمایه‌ای مستلزم چشم‌پوشی از ارزشهای سنتی چون اعتقاد به مساوات بشر است. سهام در تعاونیهای پیشه‌وری روستایی از رقم نمادین ۵۰۰ فرانک به میانگین ۴۰۰۰ فرانک رسید و این بدان معناست که سرمایه تعاونیها از کمتر از یک میلیون فرانک در نیمه‌دهه ۸۰، امروزه به حدود ۱۵ میلیون فرانک بالغ شده است.

با تعمق بیشتر در این تحلیل، می‌توان دوتنوع تعاونی عمده را از یکدیگر متمایز نمود. دریک طرف تعاونیهایی هستند که تنها وظیفه آنان ایجاد هماهنگی بین مؤسسات اقتصادی است که غالباً بصورت شراکتی اداره می‌شوند یا به شکل گروههای ذینفع اقتصادی عمل می‌کنند، در طرف دیگر تعاونیهایی به چشم می‌خورند که وظیفه اصلی آنان توزیع، تولید یا

آماده‌سازی برای عرضه تجاری است و بزرگترین تعاونیها نیز به همین گروه اخیر تعلق دارند.

در پایان می‌توان اینگونه نتیجه‌گیری کرد که به دلیل برقراری نظام آزاد قیمتتها در اواخر دهه ۸۰، تعاونیهای پیشه‌وری با بافت اقتصادی جدیدی روبرو شدند. افزایش قیمتتها دیگر به صرفه نزدیک نبود و تعاونیها می‌بایست در ارائه خدمات خود به اعضاء تنوع ایجاد کنند. تعاونیها طی دوره چندساله‌ای بر کیفیت تأکید داشتند. به بیان دیگر، تضعیف فلسفه صنف‌گرایی تجارت حرفه‌ای چشم‌اندازهای تازه‌ای برای دیگر فعالیتهای جمعی و تعاونی گشود و به ایجاد یک ساختار حرفه‌ای جدید انجامید. در یک چنین بافتی، بحرانهایی که در سال گذشته برای کنفدراسیون تعاونیها و گروههای پیشه‌وری فرانسه ایجاد شد از نوع ثانویه بود و مستقیماً به تعاونیها مربوط نمی‌شد.

۱- اریک بیدت معاون سردبیر RECMA (مجله مطالعات تعاونی، انجمنهای تعاون و شرکتهای تعاونی) است. وی در همایش تحقیقات بین‌الملل تعاون که در سپتامبر سال ۱۹۹۶ در استونی برگزار شد، به نمایندگی از طرف انجمن ملی تعاون حضور داشت.

- 2- Nicolas
- 3- Vienney
- 4- groupement d'intérêt économique
- 5- Confédération Française des Coopératives et Groupements d'Artisans
- 6- Chomel
- 7- Thordarson
- 8- CADRE: سه سال پیش با حمایت فدراسیون اقتصاد اجتماعی فرانسه و وزارتخانه‌های اقتصاد و تحقیقات فرانسه، مرکز کارد بوجود آمد. هدف از تشکیل آن ارتقاء علوم اجتماعی دربخش اقتصاد اجتماعی است. به بیان دقیقتر، نقش کادر عبارتست از تعیین روشهای اصلی در تألیفات و آثار موجود و نشان دادن تأثیر تحقیقات در پاسخگویی به موضوعگیریهای اصولی سازمانها. برای تحقق این هدف، کادر اقدام به تشکیل کارگاههایی با حضور محققان و کارورزان نموده است.
- 9- Malo
- 10- Auvolat
- 11- Chaves
- 12- Monpain

